

Designing Tradable Life Insurance Policy in Secondary Market Based on *Imamiah* Jurisprudence

Mohammad Javad Pakniat*
Mohammad Hosein Gavam**

Received: 23/11/2021
Accepted: 14/02/2022

Abstract

Life insurance as one of the practical financial instruments in conventional finance and *Shariah*- approved contracts, has been very important. The thesis is aimed at solving one of the fundamental problems of insurance companies and policy holders i.e. the cancelation of policy before its maturity. It should be noted that the method of research in this study is multi-stage *ijtihad*. The research has suggested the solution to this problem as tradable life insurance (Traded Life Policy). And since no research has been carried out in Iran on this issue regarding the potential of life insurance contracts, in the first step the quiddity of life insurance and its settlement have been investigated and explained. In the next step, the jurisprudential and technical dimensions of designing this instrument in Iran according to *Imamiah fiqh* have been analyzed. Also, by employing the multi-stage *ijtihad* research method approach, an interview was conducted with Iranian insurance industry and Islamic financial experts at technical and jurisprudential levels of the subject. The results of the research and proposed model have been moderated and finalized with expert comments. The legal and technical dimensions of the subject have been presented comprehensively and the suggested model of "selling beneficiary right with submission of life insurance contract" has been finalized with the *Shariah* considerations of the experts. The correctness of the suggested model has gained the approval of *fiqh* authorities (*maraje'*) and has received religious certificates. Thus, life insurance could be traded legally and technically, according to the model presented here.

Keywords

Life insurance; Secondary Market; *Imamiah* Jurisprudence; Traded Life Policies; Beneficiary.

JEL Classification: G13.

* Ph.D. Student, Faculty of Management, Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran (Corresponding Author). pakniat@isu.ac.ir 0000-0002-9583-9583

** Assistant Professor of Finance Department, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. ghavam@isu.ac.ir 0000-0001-5556-7846

طراحی بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه بر مبنای فقه امامیه

محمدجواد پاک‌نیت*

محمدحسین قوام**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۵

مقاله برای اصلاح به مدت ۷ روز نزد نویسندگان بوده است.

چکیده

بیمه عمر که به‌عنوان یکی از کاربردی‌ترین ابزارهای مالی متعارف در فقه امامیه به عقدی صحیح و مستقل پذیرفته شده، طی قرن اخیر از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. مقاله حاضر در راستای حل یکی از مشکلات اساسی شرکت‌های بیمه (بیمه‌گر) و افراد بیمه‌گزار که ابطال پیش از موعد قرارداد بیمه عمر است، برآمده است. همچنین لازم به ذکر است روش تحقیق در این مطالعه بر مبنای رهنمودهای روش اجتهاد چندمرحله‌ای (روش تحقیق استنباط مسائل فقه اقتصادی) است. پس از بررسی و مطالعات صورت گرفته، این تحقیق، حل این مشکل را قابل معامله شدن بیمه‌نامه‌های عمر پیشنهاد نموده است و با توجه به اینکه در خصوص این قابلیت قراردادهای بیمه عمر تاکنون هیچ‌گونه تحقیقی در ایران صورت نپذیرفته است، در گام اول ماهیت بیمه عمر قابل معامله و تسویه بیمه عمر مورد بررسی و تبیین قرار گرفته است. در گام بعدی ابعاد فقهی و فنی طراحی این ابزار در جمهوری اسلامی ایران و با توجه به فقه امامیه مورد واکاوی قرار گرفته است. در ادامه با استفاده از رویکرد روش تحقیق اجتهاد چندمرحله‌ای اقدام به برگزاری مصاحبه در ابعاد فقهی و فنی موضوع با خبرگان مالی اسلامی و متخصصان صنعت بیمه در ایران صورت پذیرفته است و نتایج تحقیق و مدل پیشنهادی با نظرات خبرگان تعدیل و نهایی‌سازی شده است. در پایان ابعاد فقهی و فنی موضوع به‌صورت جامع ارائه شده و طرح نهایی فروش ذی‌نفعی بیمه عمر و تسلیم قرارداد بیمه عمر به خریدار، با لحاظ نمودن ملاحظات شرعی خبرگان نهایی شده و فروش و معامله بیمه عمر از مراجع عظام تقلید مورد استفتاء قرار گرفته و تأییدات شرعی را دریافت نمود. فلذا بیمه عمر قابل معامله با توجه به مدل ارائه شده در تحقیق مورد تأیید فقهی و فنی قرار گرفت.

واژگان کلیدی

بیمه عمر؛ بازار ثانویه؛ فقه امامیه؛ بیمه عمر قابل معامله؛ ذی‌نفع.

طبقه‌بندی G13: JEL.

* دانشجوی دکتری مهندسی مالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

pakniat@isu.ac.ir

0000-0002-9583-9583

** استادیار گروه مالی، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران

ghavam@isu.ac.ir

0000-0001-5556-7846

مقدمه

بیمه عمر به عنوان یکی از مهم ترین رشته های بیمه ای در دنیا شناخته شده است. بنابر گزارش های مؤسسه سیگما ری^۱ در سال ۲۰۱۹ میلادی کل حق بیمه دریافت شده توسط صنعت بیمه در جهان ۶،۲۹۳ میلیارد دلار بوده و ۴۶،۳ درصد از حق بیمه پرداختی مستقیم در جهان در قالب حق بیمه، مربوط به بیمه های عمر و زندگی بوده است. در ایران نیز در سال ۱۳۹۸ شمسی (۲۰۱۹ میلادی) معادل ۱۴،۳ درصد از حق بیمه های تولیدی توسط رشته بیمه عمر و زندگی ایجاد شده است. یکی دیگر از شاخص های اساسی پیشرفت صنعت بیمه در کشور، بررسی ضریب نفوذ بیمه به صورت کلی در کشور است. در عمل برای مقایسه وضعیت صنعت بیمه کشور با کل اقتصاد از شاخص ضریب نفوذ بیمه استفاده می شود. این شاخص حاصل تقسیم حق بیمه تولیدی به تولید ناخالص داخلی است و بیانگر وضعیت صنعت بیمه و جایگاه آن در کشور است. ضریب نفوذ بیمه در سال ۱۳۹۸ شمسی برای ایران معادل ۲،۵۲ درصد بوده است، در حالی که ضریب نفوذ بیمه در جهان در همان سال معادل ۷،۲ درصد بوده است. همچنین در وضعیت شاخص حق بیمه سرانه که عبارت است از تقسیم حق بیمه تولیدی صنعت بیمه بر جمعیت کشور که بیانگر مقدار حق بیمه ای است که به طور متوسط هر نفر پرداخت کرده است، نیز وضعیت مطلوبی را شاهد نیستیم. به نحوی که سرانه حق بیمه در ایران در سال ۱۳۹۸ شمسی معادل ۱۴۵ دلار و سرانه حق بیمه در جهان ۸۱۸ دلار بوده است. پایین بودن سهم بیمه های زندگی امری ساختاری و شناخته شده در صنعت بیمه کشور محسوب می گردد. در حال حاضر ضریب نفوذ بیمه باگذشت نزدیک به ۸ دهه از شروع بیمه گری در ایران نامناسب ارزیابی می شود. از طرف دیگر بیمه های زندگی حدود ۱۴ درصد از کل حق بیمه های دریافتی در داخل کشور را تشکیل می دهند که در مقایسه با میانگین جهانی که بیش از ۴۶ درصد است، تفاوت و شکاف معناداری دارد.

جدول (۱): وضعیت صنعت بیمه در مناطق مختلف جهان در سال ۲۰۱۹ میلادی

مناطق جغرافیایی	سرانه حق بیمه (دلار)	حق بیمه تولیدی (میلیارد دلار)	ضریب نفوذ بیمه
قاره آمریکا	۲۷۲۳	۲۷۵۰	۹،۷٪

مناطق جغرافیایی	سرانه حق بیمه (دلار)	حق بیمه تولیدی (میلیارد دلار)	ضریب نفوذ بیمه
قاره آسیا و اقیانوسیه	۴۱۷	۱۷۴۵	۵,۷٪
قاره اروپا و منطقه خاورمیانه	۵۸۹	۱۷۲۹	۵,۷٪
قاره آفریقا	۵۲	۶۹	۲,۸٪
جهان	۸۱۸	۶۲۹۳	۷,۲٪

منبع: نشریه سیگما^۲

به نظر می‌رسد عدم توان شرکت‌های بیمه در طراحی و ارائه محصولات جدید و جذاب بیمه زندگی در این امر مؤثر بوده است. شکل‌گیری صنعت بیمه عمر پر قدرت به واسطه ایجاد سرمایه‌های ماندگار بلندمدت و انتقال بین نسلی ثروت از اهمیت بالایی در رشد و توسعه اقتصادی برخوردار است. بنابر تجارب در حوزه ابزارسازی، ابزارهایی موفق خواهند بود که اکوسیستم اولیه و لازم برای توسعه آن ابزار به صورت مشخص با شکل‌گیری ابزار پایه ایجاد شود. در حوزه بیمه‌های عمر و سرمایه‌گذاری خلاءهای جدی و اساسی وجود دارد و آن مسأله قابلیت معامله بیمه‌های عمر با استفاده از ساختاری است که عملیات تسویه بیمه عمر توسط نهادی غیر از صادرکننده اولیه بیمه که بیمه‌گر نامیده می‌شود، صورت پذیرد. در راستای حل این مسأله در اکوسیستم صنعت بیمه، ایجاد قابلیت معامله‌پذیری بیمه‌های عمر و شکل‌گیری صندوق‌ها و نهادهای تسویه بیمه عمر به عنوان راهکاری پذیرفته شده در دنیا، مطرح است. در این مقاله (که مستخرج از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد نویسنده مسئول این مقاله است) به بررسی ماهیت بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه (عمدتاً در معاملات خارج از بازار متشکل) و عملیات تسویه بیمه عمر مورد بررسی پرداخته شده است. مسأله اساسی و مهم در حوزه بیمه عمر بحث ابطال بیمه عمر و حرکت به سمت نقد کردن قرارداد بیمه عمر توسط بیمه‌گذار است. این موضوع سبب تمایل بیشتر مشتریان برای سرمایه‌گذاری در بیمه‌های عمر و کاهش ریسک نقدینگی در شرکت‌های بیمه‌ای ارائه‌دهنده خدمات بیمه عمر و زندگی است، چراکه در شرایط وقوع تورم‌های معنی‌دار در اقتصاد تمایل افراد برای سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و سفته‌بازی در بازارهای مالی افزایش می‌یابد و ممکن است با توجه به ماهیت

سرمایه‌گذاری بلندمدت و بازده انتظاری بیمه‌های عمر و سرمایه‌گذاری، فشار مضاعفی به پرتفوی‌های شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات بیمه عمر و زندگی از محل ابطال قراردادهای بیمه عمر وارد شود.

۱. پیشینه تحقیق

در ادامه برخی از مهم‌ترین تحقیقات در حوزه بیمه عمر، اوراق بهادارسازی بیمه (انواع مختلف اوراق بیمه‌ای) و ماهیت شرعی بیمه عمر و ملحقات آن ارائه می‌شود. در مقاله‌های خارجی نیز اشاراتی به ماهیت بیمه عمر قابل معامله شده است و در تحقیقات فارسی زبان، هیچ مقاله‌ای به صورت مستقیم به این موضوع نپرداخته است.

بلیک و همکاران^۳ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان «بازار جدید بیمه عمر»، با استفاده از روش گردآوری مطالعات در حوزه اوراق بهادارسازی بیمه عمر و معرفی اجمالی انواع طبقات آن به بررسی ریسک طول عمر^۴ از منظر بیمه‌گر و اهمیت آن در شکل‌گیری بازار ثانویه بیمه عمر می‌پردازد. در نتیجه‌گیری این مقاله به بررسی علل عدم توسعه متوازن محصولات بازار ثانویه بیمه عمر قابل معامله^۵ پرداخته شده است. از دیگر نکات مهم این مقاله این است که شکل‌گیری کامل اکوسیستم بازار بیمه عمر و وجود نهادهای طرف تقاضا، همانند صندوق‌های بزرگ، واسطه‌های مالی و نهادهای مالی که اشتباهی سرمایه‌گذاری در دارایی‌های بلندمدت داشته باشند، برای توسعه بخش معاملات ثانویه ضروری و اساسی است.

گتزر^۶ (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان «بازار ثانویه برای بیمه عمر؛ مقایسه و مرور در انگلستان، آلمان و ایالات متحده آمریکا»، با روش مطالعات کتابخانه‌ای به بررسی ماهیت بیمه عمر معامله‌پذیر در سه کشوری که جزء پیشتازان صنعت بیمه در غرب هستند پرداخته است. از نکات برجسته این مقاله بررسی تطبیقی و دقیق علل توسعه بازار بیمه عمر قابل معامله و مرور اجمالی محیط حقوقی در کشورهای مورد بررسی در مقاله است. این مقاله ۴ عامل اساسی برای توسعه یک بازار معاملاتی بیمه عمر بدین شرح بیان می‌کند: ۱- تقاضا؛ ۲- عرضه؛ ۳- قانون‌گذاری حوزه بیمه عمر؛ ۴- پیش‌نیازهای قانونی معاملات ثانویه بیمه عمر. در بخش نتیجه همچنین بازار انگلستان و آلمان را در این حوزه و به‌طور

غیررسمی توسعه یافته‌تر ارزیابی می‌کند لکن بازار آمریکا به علت مزیت‌های مالیاتی در این دسته از معاملات دارای پتانسیل رشد در ساختار رسمی بیشتری می‌داند. زیسر^۷ (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان «صنعت تسویه بیمه عمر، دیگر رازی وجود ندارد»، با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای به ارائه پیشرفت‌های بازار بیمه‌های عمر قابل معامله و صنعت تسویه بیمه عمر توسط صندوق‌ها و خدمات‌دهندگان تسویه بیمه عمر می‌پردازد. همچنین در این مقاله به بررسی ابهامات قانونی، مالیاتی و حقوقی صندوق‌ها و شرکت‌های تسویه بیمه عمر پرداخته شده است. در این مقاله به این نکته اشاره شده که شرکت‌ها و کارگزاری‌ها و نهادهای بیش‌تری در سال‌های ۲۰۰۴-۲۰۰۵ میلادی درگیر بازار ثانویه بیمه عمر شده‌اند و این امر سبب نزدیک شدن این طبقه از دارایی خاص به جریان اصلی بازار سرمایه شده است.

دوهرتی و سینگر^۸ (۲۰۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «مزایای بازار ثانویه برای قراردادهای بیمه عمر»، به بررسی و ارزیابی مزیت‌های بازار ثانویه برای ابزارهای مالی متنوع از جمله اوراق بهادار رهنی، ریسک‌های مربوط به بیمه بلایای طبیعی و سایر ابزارها و اوراق مالی می‌پردازند و نقص‌های بازار اولیه بیمه اشخاص در صورت عدم وجود بازار ثانویه را مورد ارزیابی قرار می‌دهند. پس از بررسی سوابق و تجارب بازار ثانویه بیمه عمر، این مقاله به بیان این نکته پرداخته است که بسیاری از شرکت‌های بیمه اقدام به نادیده گرفتن شرکت‌های تسویه بیمه عمر می‌کنند و از ارائه اطلاعات بیمه‌نامه‌ها و همکاری با نهادها و صندوق‌های تسویه خودداری می‌نمایند. در بخش نتیجه‌گیری این مقاله به این نکته مهم و کلیدی پرداخته شده است که ایجاد بازار بزرگ و ساختاریافته تسویه بیمه‌های عمر به نفع قراردادهای جدید (ایجاد) و قبلی خواهد بود و به سود بیمه‌گزاران و صنعت بیمه خواهد بود.

دوهرتی، برین و سینگر^۹ (۲۰۰۴) در مقاله‌ای با عنوان «بازار ثانویه بیمه عمر، رونمایی از ارزش پوشیده در بیمه عمر»، با استفاده از بررسی‌های کتابخانه‌ای در چند بخش به بررسی ماهیت بیمه عمر قابل معامله پرداخته است. در بخش نخست مقاله ماهیت و ساختار کلی این صنعت را مورد بررسی قرار گرفته و کارکرد شرکت‌های تسویه بیمه عمر^{۱۰} پرداخته شده است. در بخش بعدی به بررسی محدود محاسبات تسویه بیمه عمر

در بازار ثانویه و مزایا و معایب تجمیعی این کارکرد بیمه عمر (قابل معامله بودن) پرداخته شده است. در بخش پایانی به بررسی محیط حقوقی معاملات ثانویه بیمه عمر پرداخته شده است. در بخش نتیجه‌گیری به مطلوبیت شکل‌گیری بازار ثانویه متشکل و اهمیت بالای آگاهی بخشی افراد بیمه‌گزار از این امکان پرداخته‌شده و این حوزه را یکی از بخش‌های پر پتانسیل و دارای اهمیت بالا معرفی کرده است.

همچنین از منظر فقهی، مقاله‌های متعددی به بررسی ماهیت بیمه عمر پرداخته‌اند که مهم‌ترین آنها در ادامه معرفی می‌شوند:

در راستای موضوع‌شناسی در حوزه بیمه عمر و اوراق بهادار بیمه‌ای، عسگری، صادقی شاهدانی، حسینی و سیفلو (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی فقهی اوراق بهادار بیمه‌ای (با رویکرد موضوع‌شناختی)» با روش کتابخانه‌ای به بررسی انواع اوراق بهادار پرداخته و از سوی دیگر به طبقه‌بندی مهم‌ترین اوراق بهادار بیمه‌ای پرداخته است. نتیجه این تحقیقات نشان داده است که مصادیق اوراق بهادار بیمه‌ای بسیار متنوع هست و اهداف و کارکردهای آنها نیز یکسان نیستند. از این رو واضح است که نمی‌توان حکم فقهی واحدی بر تمام آنها تجویز کرد. هرچند ممکن است حکم فقهی تمام مصادیق اوراق بهادار بیمه‌ای یکسان باشد ولی به دست آوردن این حکم واحد یکسان، به نوبه خود، نیازمند بررسی مصداقی هر یک از اوراق بهادار بیمه‌ای است و بدون پرداختن جزئی، نمی‌توان حکم فقهی مربوطه را استخراج کرد. به عبارت دیگر ممکن است بررسی فقهی مصداقی هر یک از اوراق بهادار بیمه‌ای نتیجه‌های یکسانی را در پی داشته باشد و حکم‌های مشابهی را نتیجه دهد، ولی این فرضیه خود تنها از طریق بررسی‌های فقهی مصداقی قابل آزمون است و بدون انجام آزمون و بررسی‌های مصداقی نمی‌توان در خصوص صحت و سقم آن اظهار نظر کرد. بنابراین این نکته پرواضح است که لزوماً موضوع اوراق بهادار بیمه‌ای و به عبارت دیگر رابطه یا رابطه‌های قراردادی متضمن اوراق بهادار بیمه‌ای، در تمام مصادیق عمده، یکسان نیستند و از این رو نمی‌توان بدون بررسی مصداقی، موضوع و رابطه‌های متضمن را استخراج کرد و جواز یا حرمت آنها را به لحاظ فقهی مورد بررسی قرار داد. همچنین در این مقاله اشاره شده که تحقیقات پیشین به خوبی نشان می‌دهند اختلاف نظر کارشناسی در خصوص کارکرد و رابطه‌های حقوقی متضمن

اوراق، تا چه اندازه در حکم فقهی اثرگذار است و می‌تواند از جواز تا حرمت را نتیجه دهد. از این رو برای یافتن حکم فقهی اوراق بهادار بیمه‌ای راهی جز بررسی مصداقی وجود ندارد.

همچنین از منظر بررسی فقهی ادله‌های مشروعیت انواع مختلف بیمه عمر، سعدی و میرزاخانی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «صحت بیمه عمر در عرض عقود مستقل فقهی»، ضمن بررسی برای تصحیح شرعی و فهم احکام حقوقی عقد بیمه عمر، به این نتیجه دست یافته‌اند که عقد بیمه عمر به عنوان یک عقد مستقل و صحیح مورد پذیرش بوده و هیچ‌یک از موانع صحت عقود در آن راه ندارد.

۲. ادبیات موضوع

۲-۱. ساختار قراردادی بیمه عمر

در قراردادهای بیمه عمر چهار طرف اصلی وجود دارد. طرف اول فرد بیمه‌گزار است. بیمه‌گزار شخصی است که قصد بیمه کردن فرد بیمه‌شونده (بیمه‌شده - طرف دوم) را دارد. شرکت و نهادی که به بیمه‌کردن فرد بیمه‌شونده درازای قرارداد با بیمه‌گزار اقدام می‌کند، بیمه‌گر (طرف سوم) است. فرد ذی‌نفع - که می‌تواند بیمه‌گزار و غیر آن باشد - فردی است که عواید بیمه عمر در صورت تحقق بیم و خطر پیش‌بینی شده که بیمه‌شونده در مقابل آن بیمه شده است (خطر مرگ و ازکارافتادگی)، به وی تعلق می‌گیرد. در حالت عادی بیمه‌گزار در قرارداد با بیمه‌گر، فرد بیمه‌شونده و ذی‌نفع را مشخص می‌کند و با توجه به اینکه پرداخت اقساط (پرمیوم) بیمه عمر را فرد بیمه‌گزار تعهد کرده است، می‌تواند در طول پابرجا بودن بیمه عمر ذی‌نفع را تغییر دهد. از سویی براساس قانون پرداختی بیمه عمر پس از فوت بیمه‌شده ما ترک میت تلقی نمی‌شود و در صورت تعیین ذی‌نفع معین توسط بیمه‌گزار (که می‌تواند خود بیمه‌شونده و یا بیمه‌گزار باشد) به ذی‌نفع تعلق دارد. در مواردی که بیماری‌های خاصی چون ایدز (که منشأ رونق گرفتن بازار بیمه عمر قابل معامله در آمریکا بود) در جامعه وجود داشته باشد و افراد عواید فعلی را به منافع و عواید آتی ترجیح دهند، قصد خروج از قرارداد بیمه عمر را می‌کنند. یکی از دغدغه‌های افراد برای استفاده از بیمه عمر بحث به پایان رساندن قرارداد بیمه عمر از

طریق فسخ یا انفساخ پیش‌از‌م‌و‌ع‌د است. شناسایی عواید دقیق و عادلانه بودن مانده ریاضی و ارزش مبنای بیمه‌نامه یکی از مسائل و ابهامات اساسی برای افرادی است که قصد خروج یا ترس از خروج زود هنگام در قرارداد بیمه عمر را دارند. از سویی بسیاری از صندوق‌های سرمایه‌گذاری و نهادهای مالی سرمایه‌گذار ماهیت بلندمدت دارند و سرمایه‌گذاری در دارایی بلندمدت برای آنان از مطلوبیت بالایی برخوردار است. قابلیت‌های خاص بیمه عمر از قبیل بلندمدت بودن آن، تابعیت مجموعه‌های انبوه قراردادهای بیمه از منحنی مرگ‌ومیر جامعه و شیوه خاص تجمیع سرمایه و پس‌انداز و از سوی دیگر اهمیت بالای ماندگاری منابع بیمه عمر به‌عنوان منابع پایدار برای انتقال ثروت بین نسلی منجر شد تا به بررسی امکان واگذاری (فروش) قراردادهای بیمه عمر به‌جای ابطال قرارداد بیمه عمر پرداخته شود. اکثر قراردادهای بیمه با خود، اختیاری به همراه دارند که موجب افزایش ریسک شرکت‌های بیمه می‌شوند. به‌عنوان مثال، بسیاری از قراردادها شامل حداقل نرخ بهره تضمینی هستند که به‌موجب آن، نرخ بهره‌ای که به‌جز سرمایه‌گذاری بیمه‌نامه اعتبار داده می‌شود، از سطح خاصی نمی‌تواند پایین‌تر باشد. چنین تضمین‌هایی اختیار فروش‌های بر روی نرخ بهره هستند که هزینه‌هایی را به شرکت‌های بیمه تحمیل می‌کند؛ حتی وقتی که اختیار معامله از نوع در زیان^{۱۱} باشد و شرکت‌های بیمه را در معرض ریسک قابل توجهی قرار ندهد. این هزینه‌ها و ریسک‌ها در صورت غیرخطی بودن تابع سود و زیان اختیار معامله، تشدید خواهند شد. در مواردی که اوراق بهادارسازی براساس مجموعه‌ای از بیمه‌نامه‌ها انجام می‌شود، ارزش اوراق بهادار منعکس‌کننده کل جریان‌ات نقدی بیمه‌نامه‌ها و مجموعه‌ای از ریسک‌های آنها است.

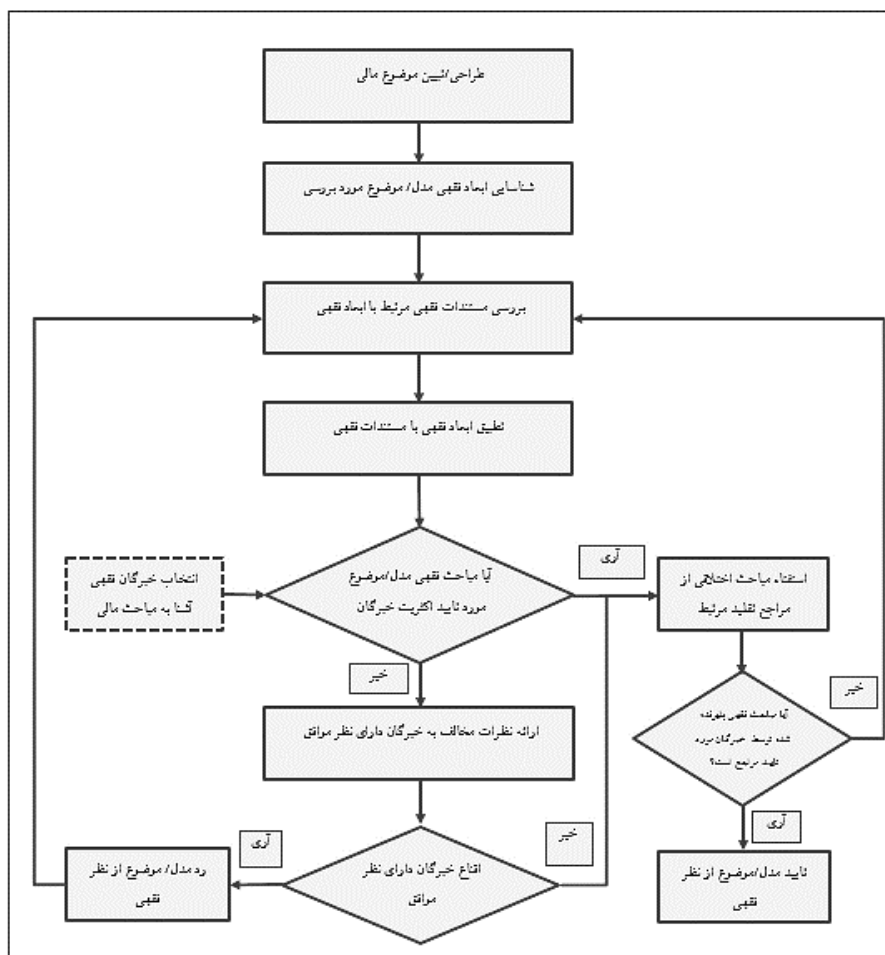
در عمل در مدل‌های رایج این معامله (که عمدتاً خارج از بورس است و برای شکل‌دهی سبد پایه ابزارهای سرمایه‌گذاری دیگر رخ می‌دهد) امتیاز ذی‌نفع و وظیفه پرداخت تعهدات بیمه‌گذار به‌صورت متصل به‌هم به شخص دیگری فروخته می‌شود. این فرآیند در عمل سبب ماندگاری منابع بیمه عمر در شرکت‌های بیمه می‌شود. در بررسی‌های صورت گرفته در مقاله‌ها و کتاب‌های لاتین دانشگاهی و علمی، مطالب محدودی وجود داشته و دارد؛ و علت آن این است که این سرویس خاص به‌عنوان ابزار پایه CIS^{۱۲} بوده که علت این امر پیچیدگی سرمایه‌گذاری مستقیم در بیمه‌های عمر قابل

معامله است و این ابزار به‌عنوان یک ابزار اساسی در مهندسی مالی ابزارهای متصل به بیمه عمر به‌کاررفته و از سویی دیگر به علت اینکه اطلاعات دقیق و فراگیری از حجم مبادلات دست دوم (درحالی‌که بیمه‌گزار فروشنده باشد) وجود ندارد معمولاً کارهای تحقیقاتی محدودی روی این مفهوم صورت گرفته و چون بیشتر روی آن به‌صورت مفهومی ناشی از الزامات کسب‌وکار بیمه در صنعت کار شده، مطالب دانشگاهی محدودی در این خصوص وجود دارد. در عمل بیمه عمر قابل معامله^{۱۳} از سال ۱۸۴۳ میلادی در بریتانیا وجود داشته است و بیمه کردن افراد (حتی افراد ناشناس) و واگذاری قرارداد بیمه عمر به سایرین، مدت زیادی است که در این کشور مرسوم بوده است. شکل‌گیری بازار غیررسمی معامله بیمه عمر در آمریکا از دهه ۸۰ میلادی به‌واسطه فراگیری بیماری ایدز و رشد سریع آن به بازاری بزرگ تبدیل شد و گامی روبه‌جلو پیمود. در واقع توسعه این بازار برای نقدشوندگی سریع و به‌صرفه قراردادهای بیمه عمر جهت پرداخت هزینه‌های نگهداری و مراقبت از مبتلایان به ایدز بوده است. ماهیت توافقی این بازار باعث شد تا فضای مذاکره‌ای برای قیمت‌گذاری (با حفظ اصول در هر طبقه از بیمه عمر) شکل گیرد و از رجوع افراد به شرکت‌های بیمه برای نیاز سریع به نقدینگی خودداری شود.

۲-۲. روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه، روش اجتهاد چندمرحله‌ای است. الگوی اجتهاد چندمرحله‌ای در فقه مالی، با ایجاد حلقه واسط از خبرگان فقهی - مالی بین مراجع عظام تقلید و پژوهشگر فقه مالی و مالیه متعارف، از یک‌سو به پژوهشگر برای دست‌یابی به بینش فقهی عمیق‌تر کمک می‌کند و از سوی دیگر فرایند موضوع‌شناسی در مسائل مالی را برای فقها و مراجع عظام تقلید تسهیل می‌نماید. مراحل انجام این روش تحقیق به شرح ذیل است:

شناسایی و انتخاب موضوع مالی - تعیین ابعاد فقهی موضوع مالی - بررسی مستندات فقهی در رابطه با موضوع - تطبیق ابعاد فقهی موضوع با مستندات فقهی - انتخاب خبرگان فقهی - مالی (حداقل پنج نفر) - گردآوری و جمع‌بندی نظرات خبرگان فقهی و مالی - دریافت آرای مراجع عظام تقلید (موسویان و خوانساری، ۱۳۹۵).

شکل (۱): روند نمای الگوی اجتهاد چندمرحله‌ای

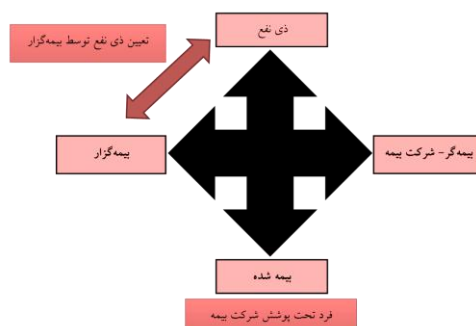
منبع: موسویان و خوانساری، ۱۳۹۵، ص. ۳۰

۳. بررسی و تحلیل

بیمه عمر قابل معامله که با عنوان TLP^{۱۴} شناخته شده است، به‌عنوان وسیله‌ای برای نقدشوندگی سریع‌تر و عادلانه قراردادهای بیمه عمر در زمان قبل از سررسید است. برای قرارداد پایه این نوع ابزار، بیمه‌نامه‌های مختلفی قابل تصور است، اعم از به شرط فوت، به شرط حیات و مختلط. اما مطالعات محققین نشان می‌دهد که بیمه‌نامه‌های باید صرفاً از

نوع پرداخت در سررسید و مختلط بوده باشد و براساس استاندارد کلی از نوع بیمه‌نامه‌های دارای پرداختی مستمری و سایر خدمات تکمیلی نباشد، یعنی در صورت تحقق شرط و یا عدم تحقق، ارزش تسویه مشخصی برای آن در قرارداد بیمه و جداول ملحق به قرارداد تصور شده باشد. پس باید در سررسید به ازای فوت و یا حیات بیمه‌شده، مطابق با حق بیمه‌های پرداختی و سایر شرایط بیمه‌نامه، ارزشی برای ذی‌نفع به ارمغان آورد. این ابزار به این نحو عمل می‌کند که فرد بیمه‌گزار با واگذاری حق ذی‌نفعی به شخص دیگر، درازای آن معادل ارزش واقعی پرداختی‌های صورت گرفته تا زمان فروش در قالب حق بیمه و همچنین با توجه به وضعیت خود قرارداد و وضعیت کلی امید به زندگی بر مبنای گزارش‌های روزآمد شده در حوزه نرخ مرگ‌ومیر که توسط شرکت‌ها و مؤسسات تخصصی باید به صورت مداوم ارائه شود، را دریافت می‌کند. در ضمن در این حالت چون ذی‌نفعی و حق انتقال ذی‌نفعی به شخص خریدار منتقل شده است و فرد ارزش روز قرارداد را دریافت کرده است، پس از انتقال حق انتخاب ذی‌نفعی، دیگر بیمه‌گزار فقط وظیفه پرداخت حق بیمه را خواهد داشت و در عمل به علت عدم وجود منفعت برای شخص بیمه‌گزار، وظیفه پرداخت حق بیمه‌ها نیز برای ادامه قرارداد بیمه عمر برعهده خریدار حق ذی‌نفعی خواهد بود. در مدل استاندارد بیمه عمر قابل معامله، ساختار فروش بیمه عمر به این نحو است که فرد بیمه‌گزار فارغ از اینکه خودش ذی‌نفع قرارداد بیمه عمر است و یا شخص دیگری را تعیین کرده است، این حق را دارد که ذی‌نفعی بیمه عمر را به دیگری بفروشد. این فروش سبب می‌شود که از آن به بعد حق انتقال ذی‌نفعی نیز به فرد جدید منتقل شود و وی در کنار مالک شدن این حق، در قبال ادامه‌دار بودن قرارداد بیمه عمر مخیر است. فلذا در عمل وظیفه پرداخت‌های بیمه عمر در قالب حق بیمه‌ها با خریدار است. براساس قوانین آمریکا و انگلستان خریداران بیمه‌های عمر صرفاً می‌توانند نهادهای مالی و سرمایه‌گذاران نهادی باشند، چراکه معاملات بیمه عمر حساسیت بالایی دارد و نیازمند تخصص است. در مدل عمومی معامله بیمه عمر در بازار ثانویه به این نحو است که ذی‌نفعی و وظیفه پرداخت‌های حق بیمه به فرد خریدار منتقل می‌شود و بیمه تا زمان سررسید و یا اتمام قرارداد به علت مرگ بیمه‌شده

پیش از موعد مقرر، ادامه می‌یابد.

شکل (۲): مدل کلی انعقاد قرارداد بیمه عمر (بازار اولیه)

منبع: یافته‌های تحقیق

در بخش مالی به بازاری که برای اولین بار در آن اوراق بهادار ایجاد می‌شود، بازار اولیه می‌گویند و با توجه به این تعریف، انعقاد قرارداد منجر به ایجاد اوراق بهادار (قرارداد بیمه)، در بازار اولیه صورت می‌پذیرد و فرآیند ایجاد قرارداد بیمه عمر در بازار اولیه است. از نکات اساسی در بررسی شرعی این ابزار و بررسی چالش‌های پیاده‌سازی آن، بررسی ماهیت ذی‌نفعی و انتقال آن در قالب متصل به قرارداد اصلی^{۱۵} است. لازم به ذکر است فرض اولیه عدم تدلیس در قراردادهای پایه است، یعنی در عمل قرارداد بیمه عمر مورد تأیید فقه امامیه که در قالب عقد صحیح و مستقل مورد بررسی قرار گرفته است و در بازار اولیه (انعقاد قرارداد) بدون ایراد منعقد شده است. از سویی ترجیح بر این است که خریداران بیمه عمر در بازار ثانویه نهادهای مالی از جمله صندوق‌های تخصصی تسویه بیمه عمر و یا افراد ثروتمند^{۱۶} باشند، چراکه این افراد می‌توانند منطبق ادامه‌دار بودن تعهدات پرداخت به شرکت بیمه را عملی کنند و تا سررسید قرارداد احتمال رجوع‌شان به بیمه‌گر برای لغو قرارداد کم‌تر است. در مدل استاندارد فروش بیمه عمر فرد بیمه‌گذار در طول مدت قرارداد خود، به جای رجوع به شرکت بیمه (بیمه‌گر) برای فسخ قرارداد و دریافت سرمایه تشکیل شده با در نظر گرفتن الزامات قرارداد (که معمولاً در صورت فسخ و ابطال قرارداد پیش‌از‌موعد، بیمه‌گذار متحمل زیان و عدم دریافت سود متناسب با پرداخت‌های صورت گرفته می‌شود) به بازار ثانویه رجوع کرده و به فروش حقوق خود

از جمله ذی‌نفعی، حق تعیین آن و وظیفه ادامه پرداخت حق بیمه‌ها تا زمان سررسید (یا پایان قرارداد) درازای مبلغ توافقی اقدام می‌نماید. تعیین قیمت قراردادها با توجه به مواردی از جمله موارد زیر صورت می‌پذیرد.

- سرمایه تشکیل شده ناشی از پرداخت‌های قبلی حق بیمه؛
- وضعیت سلامتی فرد تحت پوشش بیمه عمر با توجه به سن، جنسیت و...؛
- جداول مرگ‌ومیر به‌روز شده و تغییرات نرخ مرگ‌ومیر و امید به زندگی؛
- اطلاعات مربوط به خود قرارداد از جمله عمر قرارداد، نحوه پرداخت‌ها و ... .

در مدل مذکور، ابهامات و مسائلی وجود دارد که در گام بعدی روش تحقیق مورد استفاده، با استفاده از بررسی‌های محقق و مشورت خبرگان، برخی ابعاد فقهی مهم مدل استاندارد ارائه می‌شود. در بخش شناسایی ابعاد فقهی موضوع با بررسی‌های محقق و مشورت با خبرگان برخی از اساسی‌ترین ابعاد فقهی و حقوقی مدل استاندارد ارائه می‌شوند تا در گام سوم اقدام به بررسی مستندات فقهی پیرامون آن‌ها صورت پذیرد و از خبرگان مدنظر مورد پرسش قرار گیرد.

برخی از اساسی‌ترین نکات در بررسی ابعاد فقهی و حقوقی مدل عبارتند از:

۱. آیا از نگاه عرفی، حق ذی‌نفعی پذیرفته شده است (این مفهوم در قالب حق پذیرفتنی است)؟
۲. آیا حق ذی‌نفعی دارای مالیت است؟
۳. آیا حق ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر قابل انتقال است و می‌توان به‌ازای آن عوضی گرفت؟
۴. حق ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر در قالب چه قراردادی قابل انتقال است؟
۵. آیا معامله حق ذی‌نفعی مشمول منهیات شرعی است؟ (غرر - ضرر - ربا - اکل مال به باطل - قمار و...).
۶. ساختار عرضه این محصول (بیمه عمر قابل معامله) در بازار ثانویه به چه صورتی مناسب‌تر است؟

۷. در راستای راهبری مناسب بازار این محصول چه محدودیت‌هایی باید برای عرضه آن در بازار ثانویه در قرارداد پایه و... لحاظ نمود؟

در ادامه بررسی مستندات فقهی و استدلال‌های محقق در خصوص ابهامات ساختاری، فقهی و حقوقی مورد اشاره قرار می‌گیرد.

۳-۱. ماهیت رابطه ذی‌نفع و بیمه‌گزار

از لحاظ فقهی، حق نوعی سلطه قراردادی بر عین، مال، انسانی دیگر و یا بر امری اعتباری (همانند حق اختیارات در عقود) است. به نظر می‌رسد ماهیت ذی‌نفعی که به معنی تعلق گرفتن عواید قرارداد بیمه عمر به فرد ذی‌نفع است، از لحاظ عرفی به‌عنوان یک «حق» پذیرفته شده است. به تصریح بسیاری از فقها (آخوند خراسانی، ۱۳۷۲، ج ۱، ص. ۴؛ اصفهانی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص. ۳۰؛ طباطبایی الحکیم، ۱۳۹۲، ج ۱؛ ص. ۶؛ توحیدی التبریزی، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص. ۳۳۸) حق به مفهوم یادشده، مانند بسیاری از امور وضعی عرفی و شرعی، وجود اعتباری دارد. از لحاظ حقوقی، حق مصلحتی است با ارزش مالی که قانون از آن حمایت می‌کند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۶، صص. ۱۶-۱۷). با توجه به اینکه ذی‌نفعی برای مالک اصلی آنکه بیمه‌گزار است، نوعی حق استفاده از عواید براساس قرارداد بیمه عمر پایه ایجاد می‌کند. بیمه‌گزار بر مبنای قانون و تأییدات شرعی ساختار حقوقی بیمه عمر می‌تواند این حق را (چه رابطه بیمه‌گزار و ذی‌نفع را به‌عنوان ایقاع جایز بدانیم و چه این حق را ناشی از شرط ضمن عقد قرارداد بیمه عمر بدانیم که طرف استفاده‌کننده از عواید تا زمان پرداخت عواید -به دلیل سررسید قرارداد یا فوت بیمه‌شده- توسط بیمه‌گزار که اختیار تعیین استفاده‌کننده را دارد) به دیگری منتقل نماید. ماده ۲۵ قانون بیمه جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۱۶ بیان می‌دارد که: «بیمه‌گزار حق دارد، ذی‌نفع در سند بیمه عمر خود را تغییر دهد، مگر آنکه آن را به دیگری انتقال داده و بیمه‌نامه را هم به منتقل‌الیه تسلیم کرده باشد». همچنین به‌عنوان مقوم بحث، ماده ۲۶ قانون بیمه، امکان انتقال قرارداد بیمه عمر به شخص دیگر را از لحاظ قانونی مشروع و مجاز می‌شمارد و بیان می‌دارد که: «در تمام مدت اعتبار قرارداد بیمه عمر، بیمه‌گزار حق دارد وجه معینه در بیمه‌نامه را به دیگری منتقل نماید انتقال مزبور می‌بایست به امضا

انتقال‌دهنده و بیمه‌گر برسد؛ که در واقع رضایت بیمه‌گر از انتقال و انتقال‌دهنده که غالباً همان بیمه‌گزار است شرط می‌باشد که با امضای رسمی آنان این انتقال صحیح شمرده می‌شود. فلذا محقق با در نظر گرفتن مفهوم «حق» و ادله قانونی انتقال حق ذی‌نفعی و داشتن حق تغییر ذی‌نفع، معتقد است ذی‌نفعی به‌عنوان یک حق از لحاظ عرفی و شرعی قابل‌پذیرش است.

۲-۳. مالیت حق ذی‌نفعی

بحث کلی مالیت در کتاب‌های فقهی، غالباً در مباحثی تحت عنوان تجارت، مکاسب و شرایط عوضین در بیع، ذکر شده است. در نزد فقیهان این امر مسلم بوده که در هر معاوضه و معامله‌ای باید عوض و معوض دارای حداقل منفعتی برای طرفین معامله باشد، تا بذل و پرداخت مال در قبال آن صحیح گردد؛ و چیزی که مالی در عوض آن پرداخت می‌گردد، قطعاً در شرایط عادی باید دارای ارزش و مالیتی باشد (به‌نظر می‌رسد ارزش مبادله و مالیت، باهم مترادف باشند فلذا، در نوشته‌های اقتصادی، مقصود از ارزش مبادله، همان مالیت است و مقصود از مالیت در نوشته‌های فقیهان، همان ارزش مبادله است). در ادامه به بیان گفتار فقیهان در باب مال پرداخته می‌شود. دسته اول: این دسته از گفتارها، مشخصاً در مقام بیان ضابط و تعریف برای مال نیست و ظاهراً توجهی به جهت اثباتی تعریف مال نداشته، بلکه تنها طرف سلبی مال مورد توجه بوده است. به‌طور نمونه علامه حلی (۱۴۱۳ق) می‌فرماید: «معامله چیزی که هیچ‌گونه منفعتی ندارد، مثل یک دانه و یا دو دانه گندم صحیح نیست». زیرا چنین چیزی مال محسوب نمی‌شود تا در عوض آن، مالی پرداخت گردد. یک شیء ممکن است در زمانی در نظر عرف و عقلا مال نباشد، اما در زمانی دیگر همان شیء مال محسوب شود. این امر به خاطر آن است که عنوان مال یک عنوان عرفی و عقلایی است و مصادیق آن به حسب نظر عرف ممکن است در طول زمان تغییر کند. همان‌گونه که ممکن است شیء ای در زمانی مال بوده ولی در زمان‌های بعدی در نظر عرف و عقلا از ارزش و مالیت بیفتد، مثل بعض کفش‌ها و لباس‌هایی که در زمان‌های سابق مورد استفاده قرار می‌گرفته، اما در عرف امروز کسی حاضر به پرداخت مالی برای تصاحب آنها نیست (علامه حلی، ۱۴۱۳ق، ج ۲، صص. ۲۱-۲۲).

دسته دوم: در این دسته از تعاریف، قید عرفی و عقلایی بودن منفعت ذکر گردیده است، به طور نمونه شهید اول (۱۴۱۲ق) در کتاب الدرر السعیه در مورد چیزهای که معامله آنها صحیح نیست، می نویسد: معامله چیزهای که دارای منفعت عقلایی نباشد، مثل حشرات و زواید بدن انسان صحیح نیست، بدین ترتیب چیزی که دارای منفعت عقلایی حلال در نزد شارع نباشد، معامله آن صحیح نمی باشد؛ زیرا اگر منفعت عقلایی نداشته باشد، عرفاً مال محسوب نمی شود، مثل سوسک ها و اگر منفعت آن حلال نباشد، شرعاً مال محسوب نمی شود. صرف برخورداری از منفعت عقلایی در تحقق مال کافی نیست زیرا اشیایی مانند هوا و آب در جایی که فراوان باشند، با اینکه دارای منفعت عقلایی و بلکه حیاتی هستند، اما در عرف مال محسوب نمی شوند و کسی حاضر نیست برای آنها چیز ارزشمندی بدهد. دسته سوم: این گروه از تعاریف، مال را به عناصر تشکیل دهنده آن معرفی کرده اند. اگرچه در عناصر تشکیل دهنده مال باهم توافق ندارند. به طور نمونه محقق ابروانی در حاشیه خود بر مکاسب شیخ انصاری می نویسد: ظاهراً اشکالی ندارد که در تحقق مفهوم مال دو امر را معتبر بدانیم: اول، مردم در امر دنیا و یا آخرت خود به آن شیء نیاز داشته باشند؛ دوم، آن شیء بدون تلاش و کوشش برای افراد قابل دسترسی نباشد. مقدار مالیت اموال به دو جهت ذکر شده فرق می کند. بنابراین در تشخیص مقدار مالیت اموال باید مقدار نیاز افراد و کاری که در تحصیل آن صرف شده است، مورد توجه قرار گیرد. در یک نکته در مجموع مالیت می تواند ناشی از ارزش نهفته در یک حق ایجاد شده باشد که آن ارزش از یک قرارداد مشروع باشد، فلذا مالیت حق ذی نفعی و مثنی در معامله بیمه عمر قابل معامله مورد تأیید شارع است.

۳-۳. انتقال حق و دریافت عوض

از نکات مهم و پیش نیاز برای پاسخ به این سؤال، این است که ماهیت خود ذی نفعی به صورت دقیق و کامل بررسی شود. همچنین از سؤالات اساسی بیمه عمر رابطه ذی نفع و بیمه گزار است. در عقود معاوضی، بنای عقلا بر این است که عوض در معامله به فردی تعلق بگیرد که معوض از او گرفته شده و معوض نیز به فردی متعلق شود که عوض از او گرفته شده و خطاب «اوفوا بالعقود» متوجه طرفین قرارداد است که باید به مقتضای عقد

عمل نمایند و دلیل آن را این‌طور بیان می‌دارد که عقد، اثر فعل متعاقدين است و شخص ثالث طرف هیچ‌کدام یک از متعاقدين نیست. این اثر عقد و تعهد را اصل «شخصی بودن قراردادها» می‌گویند و اثر مترتب بر این اصل، با این عمومیت و اطلاق، بی‌اثر و لغو بودن تعهد به نفع شخص ثالث است. ایرادی که در این موضوع به بیمه عمر وارد می‌شود این است که برخی از اقسام بیمه عمر با اصل شخصی بودن قراردادها منافات دارد؛ یعنی حالت‌هایی که بیمه‌گزار، پرداخت سرمایه بیمه‌ای را به نفع شخص ثالث (ذی‌نفع) تعهد کرده است و در این فرض‌ها، فردی که از مزایای بیمه استفاده می‌کند، غیر از بیمه‌گزار و بیمه‌گر است که طرفین عقد بیمه عمر را تشکیل می‌دهند. مصادیق تعهد به نفع ثالث در فقه امامیه سابقه داشته و فقها، آن را در مباحث مختلفی ذکر کرده و به صحت برخی از آنها فتوا داده‌اند. شرط ضمن عقد یکی از مواردی است که تعهد به نفع ثالث در آن مطرح است. شرط ضمن عقد می‌تواند مادی باشد؛ همان‌طور که در عقد هبه، صلح و وصیت به منتقل‌الیه، ممکن است شرط شود که مبلغی را به شخص ثالث به صورت نفقه پردازند. همچنین شرط ضمن عقد می‌تواند معنوی باشد؛ همان‌طور که متعاقدين در بیع، شرط خیار برای شخص ثالث می‌نمایند. علامه حلی (۱۴۱۰ق) پس از ذکر خیار شرط، به‌عنوان یکی از خیارات جایز در عقد بیع، خیار شرط را برای شخص ثالث نیز صحیح می‌داند. فقهای دیگر امامیه نیز به صحت این نوع خیار شرط برای شخص ثالث فتوا داده‌اند (کرکی، ۱۴۱۴ق؛ شهید اول، ۱۴۱۷ق؛ نجفی، ۱۴۰۴ق). از طریق «شرط فعل» نیز تعهد به نفع شخص ثالث محقق می‌شود. شرط فعل به این معناست که در ضمن یک عقد، اقدام یا عدم اقدام به فعلی، بر یکی از متعاقدين یا شخص ثالثی شرط شود، به‌صورتی که انجام آن امر نیز نیاز به عقدی مستقل داشته باشد. اصل تعهد به نفع شخص ثالث به‌صورت **شرط فعل** نیز موردپذیرش فقها و مشمول قاعده «المؤمنون عند شروطهم» است. صاحب العروه‌الوثقی درباره صحت شروط ضمن عقد لازم، به‌صورت شرط فعل و شرط نتیجه، می‌فرماید: «شرط در ضمن عقد لازم، لازم الوفاء است مطلقاً، چه شرطی باشد که عقد، کافی در تحقق آن است چه غیر آن». بلکه اقوی لزوم وفاء به شرط در ضمن عقد جایز است. همه اقسام بیمه عمر با مشکل تعهد به نفع ثالث مواجه نیست و فقط برخی از انواع بیمه عمر است که در آن به نفع شخص ثالث تعهد می‌شود. برخی تعهدی را که در برخی

از اقسام بیمه عمر به نفع شخص ثالث تحقق می‌گیرد را این‌طور توجیه کرده‌اند که تعهد به نفع شخص ثالث، نوعی **ایقاع جایز** است؛ یعنی با وجود اینکه آنچه بین متعاقدین تحقق می‌یابد، یک عقد است ولی متعهد، به نفع شخص ثالث به‌طور یک‌طرفه، انشاء ایقاع می‌کند و نیازی هم به قبول ثالث ندارد و لازم نیست و بیمه‌گزار می‌تواند هر زمان آن را به دیگری منتقل نماید، فلذا انتقال آن صحیح است. بر طبق این نظر، اصل شخصی بودن قراردادها با تعهد به نفع شخص ثالث در بیمه عمر، تخصیص نخورده است؛ زیرا این نظر، این نوع تعهد را از آن اصل کلی و حاکم خارج نمود. با در نظر گرفتن اینکه موارد زیادی در فقه وجود دارد که تعهد به نفع شخص ثالث را ذکر کرده و حکم به صحت آن داده است و با توجه به اینکه اصل شخصی بودن قراردادها به صورت مطلق و عام توسط نصوص شرعی و حقوقی ثابت نشده است و موازین عقلی و عرفی چنین اقتضایی ندارد، لذا عقد بیمه عمر نیز در سایه عمومات و اطلاعات ادله عقود، صحیح به نظر می‌رسد (سعدی و میرزاخانی، ۱۳۹۲، صص. ۹۱-۹۳). فلذا به نظر می‌رسد ماهیت ذی‌نفعی دارای قابلیت کافی برای دریافت عوض برای انتقال توسط بیمه‌گزار به فرد جدید است. همچنین در قانون بیمه این امکان پیش‌بینی شده است. مواد ۲۵-۲۷ قانون بیمه تغییر ذی‌نفع و امکان دریافت وجه بابت انتقال آن را معتبر می‌داند. ماده ۲۵ بیان می‌دارد که: «بیمه‌گزار حق دارد ذی‌نفع در سند بیمه عمر خود را تغییر دهد مگر آنکه، آن را به دیگری انتقال داده و بیمه‌نامه را هم به منتقل‌الیه تسلیم کرده باشد». پس در صورتی که در طول زمان اعتبار قرارداد بیمه باشیم، انتقال ذی‌نفعی توسط بیمه‌گزار صحیح است مگر اینکه بیمه‌گزار نیز به واسطه تسلیم قرارداد به غیر تغییر کرده باشد که در آن زمان آن کسی که قرارداد بیمه عمر به وی تسلیم شده و به پرداخت حق بیمه‌ها اقدام می‌نماید محق حق تعیین ذی‌نفع است. همچنین در ادامه بحث در ماده ۲۶ اشاره شده است که: «در تمام مدت اعتبار قرارداد بیمه عمر بیمه‌گزار حق دارد وجه معینه در بیمه‌نامه را به دیگری منتقل نماید». از سویی با توجه به مفهوم انتقال حق ذی‌نفعی که به‌عنوان تغییر ذی‌نفع و انتقال وجه بیمه عمر در قانون مورد اشاره بوده است در ماده ۲۷ اثرات قانونی انتقال وجه بیمه عمر از تاریخ فوت بیمه‌شده شروع می‌شود، ولی اگر بیمه‌گزار از بابت آن وجهی دریافت کرده یا نسبت به آن با بیمه‌گر معامله نموده باشد در کمال اعتبار خواهد بود.

۳-۴. انتقال در قالب صلح و بیع

به نظر می‌رسد انتقال و فروش بیمه عمر (انتقال حق ذی‌نفعی و تسلیم قرارداد بیمه عمر برای ادامه پرداخت حق بیمه‌ها درازای دریافت ذی‌نفعی و مالکیت عواید ناشی از ایفای تعهدات بیمه‌گر) از دو طریق «بیع حق» و «صلح حق» امکان‌پذیر باشد. در مبنای فقهی همان‌طور که مورد اشاره قرار گرفته است در مواردی که با اختلاف نظر فقهی در خصوص مدل و ابزار روبه‌رو شدیم، نظرات فقهی آیت‌الله خامنه‌ای و امام خمینی (ره) مبنا خواهد بود. با بررسی نظرات فقهی در خصوص بیع حق، متناسب با نظرات امام خمینی (ره)، بیع حق صحیح باشد (موسوی خمینی، ۱۴۲۱ق، ص. ۵۴). از سوی دیگر برای فراگیر شدن این ابزار و موافقت با نظرات فقهی سایر علما، مصالحه (از نوع صلح معوض) میان سمت عرضه‌کننده بیمه عمر قابل معامله (بیمه‌گزار) و سمت تقاضاکننده (اصطلاحاً خریدار بیمه عمر - صندوق‌های تسویه بیمه عمر و...) نیز قابل تصور است. با توجه به لازم بودن هر دو عقد بیع و صلح خدشه‌ای در ماهیت مدل ارائه شده اولیه که مستخرج از مطالعات تحقیق بر روی بیمه‌های عمر قابل معامله بوده است، وارد نخواهد شد.

۳-۵. بررسی منهیات شرعی

در بررسی‌های صورت گرفته و با توجه به مطالعات و مصاحبه‌های صورت پذیرفته در خصوص ساختار بیمه عمر و قوانین مربوط به انتقال حق ذی‌نفعی توسط بیمه‌گزار و همچنین ساختار ارائه شده، به نظر می‌رسد منهیات شرعی پنج‌گانه اصلی در این قرارداد وجود نداشته باشد.

۳-۶. پیشنهاد ساختار عرضه محصول

در خصوص ساختار عرضه محصول پیشنهاد محقق شکل‌گیری بازار غیر متشکل (فراپورس^{۱۷}) اختصاصی برای محصولات بیمه‌ای است که از برخی ساختارهای رسمی بازار سرمایه همانند سپرده‌گذاری مرکزی بهره خواهد برد. پیشنهاد محقق براساس مطالعات صورت گرفته بر روی معاملات در کشورهای بریتانیا، آلمان و آمریکا بر این اساس است که سامانه‌ای مرکزی برای ثبت کردن قراردادهای بیمه عمر (بیمه‌نامه‌های هدف) ایجاد شود (یا از زیرساخت‌های سپرده‌گذاری مرکزی بهره برده شود) که در آن

اطلاعات اساسی قرارداد از جمله مشخصات بیمه‌گر و تعهداتش، ارزش واگذاری نقدی^{۱۸}، حق بیمه‌های پرداخت شده توسط بیمه‌گزار و صاحب قرارداد، ساختار حق بیمه‌ها و رشد آن‌ها، سررسید قرارداد، تعهدات بیمه‌گر طی دوره و در پایان دوره با فرض موت و حیات بیمه‌شده به صورت تفصیلی در قالب جداول تعهدات و شرایط سلامت و وضعیت عمومی بیمه‌شده (شامل سن، شغل، جنسیت و نکات مربوط به سلامت وی در قرارداد بیمه) درج شود و در قالب امیدنامه قرارداد بیمه عمر به صورت سیستمی درج شود تا خریداران بتوانند با توجه به شرایط بیمه‌نامه‌ها در یک بازار آزاد و توافقی به قیمت‌گذاری هر قرارداد اقدام نمایند و در نتیجه امکان رقابت قیمتی برای سمت تقاضاکنندگان وجود داشته باشد. بر مبنای مطالعات تحقیق، محقق معتقد است الزاماتی از جمله موارد زیر برای این حوزه باید لحاظ شود:

- فقط قراردادهای بیمه عمر مختلط دارای سررسید معین، قابلیت معامله‌پذیری را دارند؛
- بیمه‌های عمری قابلیت عرضه در بازار ثانویه را داشته باشند که حداقل ۱۰ درصد از طول عمر قرارداد را با پرداخت حق بیمه و ادامه قرارداد (زنده نگه داشتن قرارداد) حفظ شده باشد (مشابه دوره ممنوعیت)؛
- خریداران بیمه‌های عمر (در سمت تسویه بیمه عمر) صرفاً سرمایه‌گذاران نهادی^{۱۹} باشند، چراکه این دسته از سرمایه‌گذاران توان مالی بالاتری دارند و به واسطه دسترسی به نیروهای زبده تحلیلی امکان ارزیابی دقیق‌تری بر روی قراردادهای بیمه عمر را دارا هستند و از سویی این سرمایه‌گذاران می‌توانند با تجمیع قراردادهای متنوع در صندوق‌ها و سایر ابزارهای مدیریت سبد دارایی اقدام به ایجاد اوراق درآمدی ناشی از عواید نهایی این سبد نمایند و در قالب CIS^{۲۰} به عموم سرمایه‌گذاران عرضه نمایند؛
- جهت مشارکت عموم مردم در این بازار پیشنهاد می‌گردد صندوق‌های تسویه عمر از نوع صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک باشند که افراد با سرمایه‌های خرد فرصت مشارکت در این فعالیت اقتصاد را نیز به دست آورند.

در ادامه برای بررسی ابعاد فقهی و فنی بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه پرسشنامه و اطلاعات کلی طرح به صورت تفصیلی در اختیار ۲۰ نفر از خبرگان فقهی و حوزه بیمه‌ای دارای سوابق مرتبط با طراحی ابزارهای مالی قرار گرفت و به صورت مفصل با ۷ نفر از افراد خبره فقهی، بیمه‌ای و حوزه طراحی ابزارهای نوین مالی بازار سرمایه اسلامی مصاحبه حضوری صورت پذیرفت و اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها و نکات تکمیلی طی هر مرحله جمع‌آوری شده و به صورت کلی به سمع و نظر مصاحبه‌شوندگان رسیده است. لازم به ذکر است در مصاحبه‌ها در کنار محورهای ۷ گانه پرسش‌های فنی و فقهی، مدل پیشنهادی حاصل از مطالعات تحقیق به مصاحبه‌شوندگان و سایر خبرگان ارائه شده است. نتایج حاصل از مصاحبه‌ها و جمع‌آوری نظرات خبرگان به شرح ذیل بوده است.

- **سؤال اول:** تمام مصاحبه‌شوندگان به اتفاق معتقد بودند که استدلال محقق مورد تأیید بوده است
- **سؤال دوم:** به اعتقاد مصاحبه‌شوندگان و خبرگان، استدلال محقق و ادله ارائه شده بابت مالیت داشتن حق ذی‌نفعی مورد قبول است.
- **سؤال سوم:** جمیع خبرگان در خصوص مشروعیت انتقال حق ذی‌نفعی و دریافت عوض به ازای انتقال آن با استدلال‌های محقق موافق بودند و اکثریت آن‌ها معتقد به بی‌معنی بودن انتقال ذی‌نفعی بدون اتصال به قرارداد پایه بودند.
- **سؤال چهارم:** پیشنهاد محقق در خصوص قالب انتقال حق ذی‌نفعی دو قالب بیع و صلح بوده است. از سویی با توجه به مشروعیت بیع اعیان در نگاه فقها در گذشته و مشروعیت بیع حق در نگاه فقهای معاصر از جمله آیت‌الله خامنه‌ای و امام خمینی (ره) به عنوان نظر فقهی پایه در این تحقیق بیع ذی‌نفعی با توجه به نظرات فقهی ایشان صحیح است. محقق پس از جمع‌بندی نظرات به این نتیجه رسیده که مناسب‌ترین حالت برای معامله حق ذی‌نفعی در قالب «بیع» است. از سویی سایر قالب‌ها نیز مردود شناخته نشده ولی ترجیح نگارنده با توجه به مباحث حقوقی و مالیاتی، روح کلی مدل پیشنهادی قالب بیع خواهد بود.
- **سؤال پنجم:** بنابر نظرات خبرگان کلیت مدل پیشنهادی و طرح ارائه شده در خصوص بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه فاقد منهیات شرعی است.

- **سؤال‌های ششم و هفتم:** درمجموع خبرگان با پیشنهادهای محقق موافق بودند و پیشنهادهای تکمیلی زیر را در کنار نتایج پیشنهادی محقق ارائه نمودند:
  - ترجیح بر این است صندوق‌هایی که سمت تقاضای قرارداد بیمه عمر هستند از نوع صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک باشند تا سرمایه‌گذاران خرد نیز بتوانند در این فعالیت سودآور مشارکت نمایند.
  - پیشنهاد می‌شود صندوق‌هایی که در سمت خریدار بیمه‌های عمر ظاهر می‌شوند در قالب نهادهای مالی باشند که بتوانند از عموم به واسطه فروش واحدهای سرمایه‌گذاری و یا انتشار اوراق تأمین مالی، اقدام به جذب منابع نمایند.
  - پیشنهاد می‌شود صندوق‌هایی که در سمت خریدار بیمه‌های عمر ظاهر می‌شوند اصول و قواعد تنوع‌بخشی به پرتفوی بیمه‌نامه‌های تحت مالکیت را رعایت نمایند و بابت ورود آن‌ها به انواع مختلف بیمه عمر نصاب‌هایی توسط نهاد ناظر صنعت بیمه در نظر گرفته شود.
  - پیشنهاد می‌شود بیمه‌های عمر ثبت شده برای معامله در بازار ثانویه، امکان ابطال و فسخ قرارداد توسط دارنده قرارداد (بیمه‌گزار) وجود نداشته باشد.
  - پیشنهاد می‌شود برای بهبود نقدشوندگی بیمه‌های عمر هدف، تعدادی شرکت و یا صندوق به‌عنوان بازارگردان قراردادها با مبنا قراردادن ارزش تسویه نقدی در نظر گرفته شود تا این بازار تا حد بیشتری در میان دارندگان قراردادهای بیمه عمر جا بیفتند و به‌طورکلی رجوع به بیمه‌گر برای تسویه پیش از موعد قراردادها کاهش یابد. درواقع بازارگردان‌ها به تنظیم قیمت و رسیدن قراردادها به ارزش منصفانه کمک خواهند نمود.
  - در خصوص مدت زمان مجاز برای امکان فروش توصیه شده است تا حداقل ۲ سال از زمان انعقاد قرارداد گذشته باشد تا ریسک عدم پرداخت عواید فوت ناشی از خودکشی بیمه‌شده از بین رود (توضیح اینکه در قراردادهای بیمه عمر، در صورتی که بیمه‌شده تا دو سال اول انعقاد قرارداد اقدام به خودکشی نماید، بیمه‌گر تعهدی به پرداخت عواید فوت ندارد)

جمع‌بندی نظرات خبرگان

در مجموع با توجه به همگرایی نظرات خبرگان منتخب تحقیق و تأیید مدل ارائه‌شده و ارائه پیشنهادها تکمیلی، به نظر می‌رسد مدل فنی و ساختار شرعی پیشنهادی برای «بیمه عمر قابل معامله» مورد تأیید گروه خبرگان قرار گرفته و لازم است تا نکات تکمیلی ارائه‌شده که در مرحله قبلی، محقق اقدام به بررسی و ارائه نظر کرده است در مدل عمومی ارائه شده، اعمال شود. البته این پیشنهادها تماماً ماهیت توسعه‌ای داشته و بر روی مدل پایه و اولیه خدشه‌ای وارد نشده است. همچنین در خصوص مزایای اصلی این ابزار (بیمه عمر قابل معامله)، موارد زیر توسط خبرگان مورد اشاره قرار گرفت:

- این ابزار، کمک شایانی به نقدشوندگی پیش از موعد بیمه‌های عمر می‌نماید؛
- از سویی ضمن ایجاد امکان نقدشوندگی برای بیمه‌های عمر، تا حد زیادی به توانگری مالی شرکت‌های بیمه‌گر کمک می‌نماید؛
- توسعه بازار ثانویه بیمه عمر سبب توسعه بازار اولیه و ایجاد جذابیت برای فروش بیمه عمر (در بازار اولیه) می‌شود؛
- نتایج بررسی‌های فقهی و فنی این تحقیق می‌تواند مقدمه‌ای جهت توسعه دو ابزار در مراحل آتی شود:
  - تبدیل به اوراق بهادارسازی ارزش نهفته بیمه عمر^{۲۱}؛
  - ایجاد اوراق بلندمدت بیمه عمر با استفاده از پیوند زدن^{۲۲} تعداد زیادی بیمه عمر قابل معامله با استفاده از تکنیک‌های مدیریت ریسک و ترکیب دارایی‌ها؛

استفتاء از فقها

در گام بعدی با توجه به همگرایی نظرات مجتهدین و متخصصان حوزه بیمه در موضوعات و محورهای مورد بررسی محقق، مطابق شکل (۱)، روش تحقیق «اجتهاد چندمرحله‌ای» اقدام به ارائه سؤال به صورت تفصیلی از مراجع عظام تقلید صورت پذیرفت. لازم به ذکر است با توجه به پیش فرض تحقیق مبنی بر انتخاب نظرات فقهی آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان نظر فقهی مختار، اطلاع دقیق از نظر فقهی ایشان در اولویت قرار

گرفت ولی با توجه به حساسیت موضوع سعی شد از سایر مراجع عظام تقلید نیز استفتاء شود. در بخش استفتاء، سؤال طراحی شده برای تعداد کثیری از مراجع تقلید در قم و نجف اشرف ارسال شد که ۶ تن از بزرگواران به پاسخ‌گویی اقدام نمودند. همچنین سؤال ارسالی به مراجع، از لحاظ هدف‌مندی و بیان درست مسأله مورد تأیید مجتهدین عضو گروه خبرگان تحقیق قرار گرفته است.

در ادامه پاسخ‌های مراجع عظام تقلید ارائه می‌شود:

➤ آیت‌الله خامنه‌ای: از ایشان دو حالت مختلف استفتاء صورت پذیرفته است. در یک حالت در متن سؤال به واگذاری قرارداد بیمه عمر اشاره نشد و صرفاً فروش حق ذی‌نفعی مورد اشاره قرار گرفت و در استفتاء دوم فروش و واگذاری قرارداد و حق ذی‌نفعی به تفکیک خدمتشان ارسال شد که در آن به فروش ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر به صورت هم‌زمان و مجزا اشاره شده است.

✓ پاسخ معظم‌له به فروش صرف ذی‌نفعی: «در فرض سؤال واگذاری اشکالی ندارد» (شماره استفتاء: QPuKWPicQU).

✓ پاسخ معظم‌له به فروش قرارداد بیمه عمر و حق ذی‌نفعی: «اگر مالیت و ارزش مالی دارد و خلاف قوانین مربوطه نباشد، اشکال ندارد» (شماره استفتاء: GPDIGEFMEGA).

➤ آیت‌الله مکارم شیرازی: از ایشان دو حالت مختلف استفتاء صورت پذیرفته است. در یک حالت در متن سؤال به واگذاری قرارداد بیمه عمر اشاره نشد و صرفاً فروش حق ذی‌نفعی مورد اشاره قرار گرفت و در استفتاء دوم فروش و واگذاری قرارداد و حق ذی‌نفعی به تفکیک خدمتشان ارسال شد که در آن به فروش ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر به صورت هم‌زمان و مجزا اشاره شده است.

✓ پاسخ معظم‌له به فروش صرف ذی‌نفعی: «اگر فروش سابقه بیمه از نظر قوانین و مقررات مجاز باشد شرعاً اشکالی ندارد» (کد رهگیری: ۹۷۰۵۰۳۰۰۴۸).

✓ پاسخ معظم‌له به فروش قرارداد بیمه عمر و حق ذی‌نفعی: «همان‌طور که در نامه قبلی بیان شد چنانچه خرید و فروش آن برخلاف قوانین و مقررات نباشد، مانعی ندارد» (کد رهگیری: ۹۷۰۵۱۵۰۰۱۲).

➤ آیت‌الله سیستانی:

✓ پاسخ معظم‌له: «اشکال ندارد» (کد استفتاء: ۷۶۳۷۶۵).

➤ آیت‌الله نوری همدانی:

✓ پاسخ معظم‌له: «اگر تخلف از قوانین نباشد اشکالی ندارد» (پاسخ به نامه شماره ۳۲۱۲۶).

➤ آیت‌الله صانعی:

✓ پاسخ معظم‌له: «اگر قانون‌گذار قابلیت واگذاری حق ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر را پذیرفته باشد و طرفین قرار داد با رضایت، توافق جدید را قبول نمایند، مانعی ندارد» (پاسخ به نامه شماره ۱۸۷۳۳۲).

➤ آیت‌الله هاشمی شاهرودی:

✓ پاسخ معظم‌له: «معاوضه حق مذکور در سؤال، در قبال عوض معین مشروع و صحیح است و این حق قابل واگذاری به دیگری است، در صورتی که دارای ارزش باشد» (کد رهگیری پاسخ: adcedef۴b۷).

جمع‌بندی نظرات مراجع

در مجموع مراجع تقلید در خصوص متن سؤال که برآمده از تحقیق و نظرات خبرگان بوده است موافق بوده‌اند و برای جمع‌بندی می‌توان به طبقه‌بندی زیر اشاره کرد؛ همچنین در مجموع واگذاری و فروش بیمه عمر صحیح است در صورتی که:

- ذی‌نفعی از لحاظ عرفی و شرعی مالیت داشته باشد؛
- اشکالی از لحاظ قانونی برای انتقال ذی‌نفعی و فروش وجود نداشته باشد؛
- رضایت طرفین بیمه عمر به انتقال.

براساس بررسی‌ها در بخش «بررسی نظرات خبرگان» حق ذی‌نفعی داری مالیت و مشروعیت برای معوض قرار گرفتن در قرارداد بیع را دارد و منطقی‌اً رضایت طرفین بیمه‌نامه

به‌عنوان شرطی اساسی برای معامله بیمه عمر در نظر گرفته شده است. همچنین مواد قانونی ۲۵-۲۷ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶، واگذاری و دریافت عوض بابت انتقال قرارداد بیمه عمر و حتی تسلیم بیمه عمر به همراه انتقال حق ذی‌نفعی به شخص خارج از قرارداد پایه بیمه عمر را صحیح و قانونی می‌داند که در بخش «استدلال‌های محقق» ذیل سؤالات محوری به کرات مورد اشاره قرار گرفته است. فلذا موافقت مراجع عظام تقلید با مدل ارائه‌شده به‌واسطه استفتاء جلب شده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به جمع‌بندی صورت گرفته در بخش نظرات مراجع عظام تقلید، استدلال‌های محقق و نظرات خبرگان مدل پایه مورد تأیید قرار گرفت و در خصوص محورهای اساسی نتایج زیر حاصل شده است:

- قرارداد بیمه عمر، به‌عنوان یک عقد صحیح مستقل مشروع (مورد تأیید نظر فقهی اتخاذ شده به‌عنوان نظر فقهی مبنا) پذیرفته شده و با رعایت قواعد عمومی قراردادها صحیح خواهد بود.
- بیمه‌نامه‌های هدف برای پذیرش در بازار ثانویه بیمه عمر می‌تواند انواع بیمه‌های عمر به شرط حیات، به شرط فوت و مختلط باشد، اما برای شروع و با توجه به سادگی بیشتر قراردادهای مختلط بیمه عمر، این نوع از بیمه‌نامه‌ها برای گام آغازین و شروع شکل‌گیری این بازار توصیه می‌شود. در عمل به‌واسطه اینکه در بیمه‌نامه‌های مختلط هم فوت و هم حیات بیمه‌شده تحت پوشش بیمه قرار می‌گیرد در عمل برای خریداران در بازار ثانویه عوایدی در سررسید یا پایان زودتر از موعد قرارداد، وجود خواهد داشت.
- فرآیند فروش حق ذی‌نفعی بیمه عمر به همراه تسلیم بیمه عمر به خریدار که در مقاله حاضر با عنوان «فروش بیمه عمر» مورد اشاره قرار گرفته از نگاه مراجع تقلید و مجتهدین عضو گروه خبرگان تحقیق صحیح و مشروع شمرده شده است.

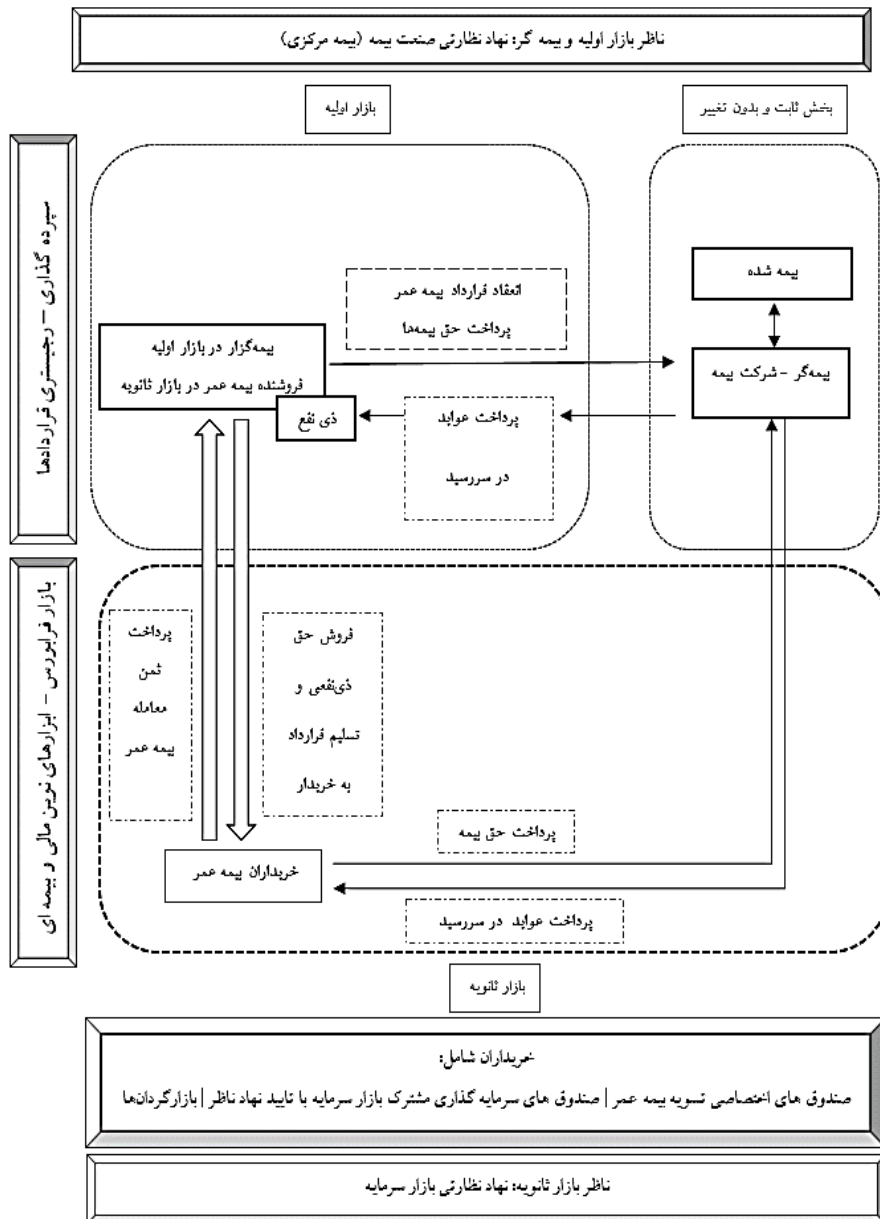
- براساس نظرات خبرگان حوزه طراحی ابزار مالی و حوزه بیمه، منطقی بودن و کلیت مدل مورد تأیید قرار گرفته است.
- ذی‌نفعی از لحاظ عرفی و شرعی به‌عنوان یک «حق» پذیرفته شده است. همچنین در خصوص رابطه ذی‌نفع و بیمه‌گزار در صورتی که ذی‌نفع شخصی غیر از بیمه‌شده و بیمه‌گزار باشد، براساس بررسی‌های محقق و نظرات خبرگان، از نوع شرط ضمن عقد بیمه برای پرداخت تعهد بیمه‌گر به شخص ثالث در نظر گرفته شده است.
- با توجه به مطالعات تحقیق، استدلال‌های محقق و نظرات خبرگان تحقیق، وجود مالیت حق ذی‌نفعی مورد تأیید قرار گرفته است و منطبق دریافت عوض به‌ازای فروش آن مورد تأیید شارع است.
- با توجه به نکات مطروحه خبرگان و استدلال‌های محقق، قالب «بیع» برای انتقال و واگذاری حق ذی‌نفعی و قرارداد بیمه عمر، پذیرفته شده است.
- طی مصاحبات و ارزیابی نظرات خبرگان فقهی و فنی در مجموع علاوه بر مدل پایه، موارد زیر نیز به مدل اولیه افزوده شده است:
  - صندوق‌هایی که سمت تقاضای قرارداد بیمه عمر هستند از نوع صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک خواهند بود تا سرمایه‌گذاران خرد نیز بتوانند در این فعالیت سودآور مشارکت نمایند و خود بتوانند بابت این عملیات اقدام به تأمین مالی نمایند.
  - در خصوص بیمه‌های قابل معامله در بازار ثانویه که ثبت می‌شوند، امکان ابطال و فسخ قرارداد توسط دارنده قرارداد (بیمه‌گزار و یا خریداران) وجود نداشته باشد و نقدشوندگی آنان صرفاً در بازار ثانویه رخ دهد.
  - پیشنهاد می‌شود برای بهبود نقدشوندگی بیمه‌های عمر هدف، تعدادی شرکت و یا صندوق به‌عنوان بازارگردان قراردادها با مبنا قرار دادن ارزش تسویه نقدی در نظر گرفته شود تا این بازار تا حد بیشتری در میان دارندگان قراردادهای بیمه عمر جا بیفتند و به‌طورکلی رجوع به بیمه‌گر برای تسویه

پیش از موعد قراردادها کاهش یابد. در واقع بازارگردان‌ها به تنظیم قیمت و رسیدن قراردادها به ارزش منصفانه کمک خواهند نمود.

○ در خصوص مدت زمان مجاز برای امکان فروش بیمه‌های عمر، لازم است تا حداقل ۲ سال از زمان انعقاد قرارداد گذشته باشد تا ریسک عدم پرداخت عواید فوت ناشی از خودکشی و... بیمه‌شده از بین رود و در عمل امکان انعقاد قراردادهای صوری و تدلیس وجود نداشته باشد.

پیشنهاد‌های نویسندگان برای تحقیقات آتی

۱. بررسی ماهیت و عملیات صندوق‌های تخصصی تسویه بیمه عمر؛
  ۲. بررسی ریزساختارها در بازار معاملات بیمه عمر، از جمله فرآیند انجام معاملات و شکل‌گیری قیمت معاملاتی؛
  ۳. طراحی صندوق‌های بیمه‌گری در بازار سرمایه به نحوی که افراد با خریدن واحدهای صندوق طی دوره و جمع‌آوری واحدهای سرمایه‌گذاری این صندوق طی مرور زمان خود را در مقابل خطر مرگ و از کارافتادگی بیمه نمایند.
- با توجه به توضیحات و نتایج خروجی‌های تحقیق، مدل نهایی فروش بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه به شرح شکل (۳) خواهد بود.

شکل (۳): مدل نهایی فروش بیمه عمر قابل معامله در بازار ثانویه

منبع: یافته‌های تحقیق

1. Sigma Re
2. Sigma
3. Blake et al
4. Longevity Risk
5. Tradeable Life Product
6. Gatzert
- 7 Ziser
8. Doherty & Singer
9. Doherty, Brian & Singer
10. Life Settlement
11. Out of the Money
12. Collective Investment Scheme
13. Traded Life Policies
14. Traded Life Policy
15. Policy
16. High Net Worth
17. Over the Counter
18. CSV
19. Institutional Investor
20. Collective Investment Scheme
22. EV Securitization
22. Bundling

کتابنامه

- آخوند خراسانی، محمدکاظم بن حسین (۱۳۷۲). حاشیه کتاب مکاسب (جلد اول). قم: اسماعیلیان.
- اصفهان، محمدحسین (۱۴۱۵ق). حاشیه مکاسب (جلد اول). قم: فقاقت.
- پژوهشکده بیمه (۱۳۹۶). سالنامه آماری صنعت بیمه - سال ۱۳۹۵. تهران: پژوهشکده بیمه.
- توحیدی التبریزی، محمدعلی (۱۴۱۲ق). مصباح الفقاهه فی المعاملات من تقرير البحث ابوالقاسم الموسوی الخوئی (جلد دوم). بیروت: فقاقت.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۷۶). مقدمه عمومی علم حقوق (جلد اول). تهران: گنج دانش.
- سعدی، حسینعلی؛ و میرزاخانی، رضا (۱۳۹۲). صحت بیمه عمر در عرض عقود مستقل فقهی. فصلنامه علمی پژوهشنامه بیمه، ۲۸(۱۱۱)، ۷۳-۱۰۰.
- شهید اول (۱۴۱۲ق). دروس الشرعیه فی فقه الامامیه. قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

طباطبایی الحکیم، سید محسن (۱۳۹۲). *نهج الفقاهه* (جلد اول)، قم: ۲۲ بهمن.
عسگری، محمد مهدی؛ صادقی شاهدانی، مهدی؛ حسینی، سید علی؛ و سیفلو، سجاد (۱۳۹۵).
بررسی فقهی اوراق بهادار بیمه‌ای (با رویکرد موضوع‌شناختی). *فصلنامه علمی پژوهش‌نامه*
بیمه، ۳۱(۱۲۱)، ۱۲۳-۱۳۸.
علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۰ق). *نهایه الاحکام فی معرفه الاحکام* (تصحیح: مهدی
رجائی). قم: اسماعیلیان.
علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۳ق). *قواعد الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام*. قم: انتشارات
اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
موسویان، سید عباس؛ و خوانساری، رسول (۱۳۹۵). *اجتهاد چند مرحله‌ای روش پژوهش استنباط*
مسائل فقه اقتصادی. *فصلنامه علمی اقتصاد اسلامی*، ۱۶(۶۳)، ۳۸-۵.
موسوی خمینی، روح‌الله (۱۴۲۱ق). *البیع* (جلد اول). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام
خمینی (ره).

- Allameh Hali, H, bin Y (1410). The Finality of Al-ahkam in the Knowledge of Al-ahkam (Edited by Mehdi Rajae). Qom: Ismailian (In Persian).
- Allameh Hali, H, bin Y, (1413). The Rules of Al-Ahkam in the Knowledge of Halal and Haram. Qom: Islamic Publications Affiliated with Qom Seminary Teachers' Society (In Persian).
- Askari, M, M; & Sadeghi Shahdani, M; Hosseini, S, A; & Seiflo, S (2015). Jurisprudential Study of Insurance Securities (with a Thematic Approach). *Insurance Research Journal*, 31 (121), 123-138 (In Persian).
- Blake, D., Cairns, A., Coughlan, G., Dowd, K. & MacMinn, R. (2013). The New Life Market. *Journal Risk and Insurance*, (80): 501-588.
- Doherty, N. A., & Singer, H. J. (2003). The Benefits of a Secondary Market for Life Insurance Policies. *Real Prop. Prob. & Tr. J.*, 38, 449.
- Doherty, N. A., O'Dea, B. A., & Singer, H. J. (2004). The Secondary Market for Life Insurance Policies: Uncovering Life Insurance's Hidden Value. *Marq. Elder's Advisor*, 6, 95.
- Gatzert, N. (2010). The Secondary Market for Life Insurance in the United Kingdom, Germany, and the United States: Comparison and Overview. *Risk Management and Insurance Review*, 13(2), 279-301.
- Isfahani, M, H. (1415 AH). *Margins of Acquisition* (Vol. I). Qom: Fiqh (In Persian).
- Insurance Research Institute (1396). *Statistical Yearbook of Insurance Industry - 2016*. Tehran: Insurance Research Institute (In Persian).
- Jafari Langroudi, M, J. (1376). *General Introduction to Jurisprudence* (Vol. I). Tehran: Treasure of Knowledge (In Persian).

- Sigma (2020). World Insurance No.4/2020, Swiss Re Company, 24-34.
- Saadi, H, A; & Mirzakhani, R. (2013). The Validity of Life Insurance within the Framework of Independent Jurisprudential Contracts. *Insurance Research Journal*, 28 (111), 73-100 (In Persian).
- Tawhidi Al-Tabrizi, M, A. (1412 AH). The Light of Jurisprudence in Transactions from which the Argument is Narrowed Down to the Relative al-Qaeda Name (Vol. II). Beirut: Jurisprudence (In Persian).
- Tabatabai Al-Hakim, S, M. (2013). Nahj al-Fiqh (Vol. I), Qom: 22 Bahman (In Persian).
- The First Martyr (1412). Shari'ah Courses in al-Umamiyah Jurisprudence. Qom: Islamic Publications Affiliated with Qom Seminary Teachers' Society (In Persian).
- Mousavian, S, A; & Khansari, R. (1395). Multi-Stage Ijtihad, Research Method, Inference of Economic Jurisprudence Issues. *Scientific Quarterly of Islamic Economics*, 16 (63), 5-38 (In Persian).
- Mousavia Khomeini, R. (1412). Albiee (First Volume). Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (In Persian).
- Ziser, B. (2006). Life Settlements Today: A Secret No More. *The Journal of Structured Finance*, 12(2), 35-37.